1

Een voor een verdwijnen de mensen in het vliegtuig naar Amsterdam, een voor een voor een. Ook Joël beweegt zich voort naar de ingang, maar plotseling komt de stroom passagiers tot stilstand: iemand, een vrouw in een oranje jack, heeft zich geposteerd in de deuropening van de Boeing 737 en weigert naar binnen te gaan. Joëls gedachten vertoeven al bij de nieuwe roman die hij heeft besloten te schrijven, en bij het zien van deze vrouw vraagt hij zich af wie van zijn nieuwe personages in staat zou zijn zo de wezenlijke, naakte angst te erkennen die elke sterveling voelt bij het betreden van de vliegende valstrik die vliegtuig genoemd wordt. Wie bereid zou zijn met zijn eigen lichaam de façade van 'alles gaat goed' teniet te doen en de heilige orde te ontwijden waaraan mensen zich vastklampen, uitsluitend om niet te hoeven erkennen dat in werkelijkheid alles chaos is.

Vanaf zijn plek in de wachtrij kan Joël alleen de rug van de vrouw zien; zelfs door het oranje plastic van haar jack is te zien hoe gespannen die is, en als hij over de schouders van de mensen voor hem kijkt, ontwaart hij de zweetdruppeltjes die plotseling in haar nek en bij haar oren verschijnen. Er ontstaat een nerveus gemurmel in de rij, mensen kijken bezorgd naar hun instapkaart voor vlucht nummer zo-en-zo, klampen zich vast aan de rechthoekige stukjes papier, alsof die de belofte inhouden dat het vliegtuig uiteindelijk zal opstijgen. Dan doemt er een man op in een schitterend uniform, met grijs haar en een gezaghebbende uitdrukking op zijn gezicht, hij stelt zich voor als de purser van deze vlucht en legt een vaderlijke arm om de schouder van de aan de grond genagelde passagier. Terwijl hij haar zachtjes naar de zijkant leidt, stroomt het vliegtuig weer vol, en als Joël

langs hen loopt, hoort hij hem tegen haar zeggen: Geloof me, mijn beste mevrouw, op elke vlucht heb ik passagiers die bang zijn, dat is heel normaal. Ik beloof u dat ik bij het opstijgen uw hand kom vasthouden.

Als hij wordt uitgenodigd voor een bezoek aan het buitenland in verband met zijn boeken, vliegen Bat-Ami en hij meestal businessclass en blijven het gedrang van de massa's passagiers en de blootstelling aan alle blikken hem bespaard. Aangezien hij ditmaal alleen vliegt, en vooral aangezien hij zijn ticket uit eigen zak betaalt, heeft hij ervoor gekozen economyclass te vliegen, daarom zit er momenteel niets anders op dan zich in zijn stoel te wurmen en zo min mogelijk met anderen in aanraking te komen. Alleen maar recht vooruit en naar beneden kijken, instrueert hij zichzelf, alleen maar recht vooruit en naar beneden, kijk niet op en niet naar opzij, om niet de blik te vangen van iemand die jou zou kunnen herkennen. En pas vooral op voor mensen die je al herkend hebben en je aandacht proberen te trekken, en voor mensen die je tegen elkaar hoort zeggen: Kijk, dat is Joël Blum. Of: Kijk, dat is die schrijver. Of: Kijk, die bekende man met die pet op, kom, hoe heet hij ook alweer.

Er is pas een week voorbij sinds zijn eerste reis naar Amsterdam en sinds de welkomstavond die zijn Nederlandse uitgever voor hem had georganiseerd in aanwezigheid van de plaatselijke coryfeeën op het gebied van literatuur en media. Pas een week sinds Bat-Ami en hij rondzwierven tussen de massa's lange mensen in de stad van de fietsen en de grachten, terwijl ze zich verlustigden aan straten, pleinen, paleizen en musea. 's Avonds kwamen ze uitgeput en hongerig aan bij het mooie huis van de uitgever aan de Apollolaan in Amsterdam-Zuid, maar helaas moesten ze

zich beperken tot een maaltijd van stukjes wortel en komkommer: het lekkers op de tafels was overvloedig en gevarieerd, maar net als bij vele andere feestelijke gelegenheden die overal ter wereld ter ere van hem waren georganiseerd, bleken de gastheren zich ook hier niet gerealiseerd te hebben dat er in deze verlichte tijden nog steeds beschaafde mensen waren die de oeroude Hebreeuwse spijswetten in acht namen.

Voor het tweede deel van de literaire bijeenkomst kreeg de Israëlische gast het verzoek op een stoel met houtsnijwerk te gaan zitten, midden in de Nederlandse huiskamer, dicht bij de stijlvolle Nederlandse buffetkast waarin Delfts blauw porselein stond uitgestald en dicht bij het grote, brede raam dat uitkeek op een kanaal met glinsterende weerspiegelingen. Zijn publiek zat tegenover hem, in afwachting van zijn antwoord op de vraag van de blozende gastheer over het verschil tussen de Israëlische schrijvers die gerangschikt werden onder de generatie van de oprichting van de staat Israël en degenen die bekendstonden – zoals meneer Blum zelf, en ik hoop dat u het goedvindt dat we u hier gewoon Joël noemen – als schrijvers van de Nieuwe Golf.

Het verleden laat zich niet in hokjes stoppen, lepelde Joël in vloeiend Engels het antwoord op dat hij altijd gaf op deze vraag, waarbij hij zijn benen over elkaar sloeg en vriendelijk naar het publiek keek, waar en wanneer dan ook. Je kunt naar mijn idee geen Israëlische literatuur schrijven zonder direct of indirect te refereren aan de archeologische heuvel waaraan de staat Israël is ontsproten en die omspoeld wordt door zowel de oude als de nieuwe golven.

Aandachtige gezichten knikten hem begrijpend, en misschien zelfs meelevend toe.

Aandachtige gezichten knikken hem altijd begrijpend en

misschien zelfs meelevend toe.

Niettemin, benadrukte hij met het dramatische crescendo dat hij op dit moment altijd in zijn stem legde, niettemin zijn Israëlische schrijvers van deze tijd vooral Israëlische schrijvers van deze tijd. Ik hoop persoonlijk dat wat ik schrijf niet door het moeras van het verleden waadt, maar dat het mij, en mijn lezers, in contact brengt met wat er nu gebeurt en met wat er staat te gebeuren.

Het spel werd vervolgd. De Nederlanders vroegen, zoals mensen hem overal vroegen, of de personages die zijn boeken bevolkten, typisch Israëlisch waren. En hij antwoordde, zoals hij overal antwoordde, dat de personages volgens hem universeel waren.

Even overwoog hij van zijn vaste routine af te stappen en, juist aan dit publiek, te vertellen hoeveel inspanningen hij zich altijd getroostte om elk personage zo te beschrijven dat het de hele mens verpersoonlijkte. Om in elke beweging alle bewegingen uit verleden en toekomst te vangen. De kern der dingen te formuleren. De ware kern der dingen.

Zoals de personages van elke schrijver, zei hij zoals altijd, leven en werken mijn personages in een werkelijkheid die ik van nabij ken. Omdat ik leef in de Israëlische realiteit, is het niet meer dan natuurlijk dat mijn personages eveneens verbonden zijn met de Israëlische realiteit. Maar wat ik over die personages vertel, gaat over de mens overal waar hij ademhaalt, overal waar hij liefheeft, overal waar hij verlangens koestert.

De blozende wangen van de uitgever en gastheer begonnen nog meer te blozen toen hij zijn gasten iets voorlas uit het boekenkatern van *The New York Times*: 'Het hoeft geen verwondering te wekken dat de boeken van Joël Blum al

in meer dan twintig talen zijn vertaald en dat hij de belangrijkste literaire prijzen heeft ontvangen. Joël Blum is een tovenaar, een zwaai met zijn toverstokje verandert elke menselijke anekdote in het wezenlijke levensverhaal van iedere lezer.'

En de kleur van de Hollandse wangen veranderde in donkerpaars toen hij verder las: 'Als je een roman van Joël Blum ter hand neemt, kun je ervan verzekerd zijn dat je op het punt staat het best bewaarde geheim te ontdekken: het geheim waarvan je niet wist dat het bestond.'

Nog een paar bekende, onvermijdelijke vragen en de avond zou ten einde lopen, schatte Joël tevreden in.

Maar toen werd hem een onverwachte vraag gesteld, door een man die eerder aan hem was voorgesteld als een plaatselijke journalist, Neumark genaamd, of Neuberg misschien.

Als ik me niet vergis, riep de man van rechtsachter in de kring met stoelen, als ik me niet vergis, meneer Blum, Joël, bent u toch zelf hier geboren, hier in Amsterdam?

In de kamer werd het doodstil. Ook Joël was verbluft, want naar zijn beste weten werd dit gegeven nergens genoemd in het gedrukte en digitale informatiemateriaal over hem en zijn geschiedenis. Hij probeerde zich de naam van de journalist te herinneren. Neustadt, Neumann? Zou hij joods zijn?

Intussen hoorde hij zichzelf rustig antwoorden: Dat feit is juist, dat wil zeggen, in technische zin ben ik inderdaad in Amsterdam geboren. Maar mijn familie is naar Israël geëmigreerd toen ik nog een baby was, en daarom heb ik mezelf altijd beschouwd als geboren en getogen Israëli.

Vervolgens wist hij het gesprek van zijn persoonlijke historie terug te brengen naar de collectieve Israëlische

geschiedenis, en nog een paar woorden te wijden aan de Hebreeuwse literatuur door de jaren heen. Maar de vraag naar zijn Nederlandse afkomst was als het ware midden in de kring blijven hangen, en niemand van de aanwezigen kon zijn ogen ervan afhouden. Joël vermoedde dat ze nog meer biografische details van hem verwachtten dan de feiten die Neuhaus, of Neufeld, inmiddels zo vriendelijk was geweest te verstrekken: dat de beroemde Israëlische schrijver afkomstig was uit een oude Amsterdams-joodse familie die ontworteld was geraakt ten gevolge van de gebeurtenissen in de Tweede Wereldoorlog.

Ze konden zich niet voorstellen dat de Israëlische schrijver zelf ook niet meer wist dan dat.

2

Normaal gesproken vliegt hij een paar keer per jaar naar landen waar zijn boeken in verschillende talen zijn verschenen. Maar tot vorige week was hij nooit naar Amsterdam gevlogen, niet ter gelegenheid van de eerste vertaling van een van zijn boeken in het Nederlands en evenmin ter gelegenheid van de volgende vertaling. Toen bekend werd gemaakt dat aan het begin van de herfst in de Nederlandse hoofdstad zijn derde roman in vertaling zou uitkomen, drong zijn literair agent, Tsvika, er bij hem op aan ditmaal de moeite te nemen erheen te gaan om op die manier de verkoop van het boek daar te bevorderen. Je kunt me overal naartoe sturen, zei Joël tegen hem, alleen niet naar Amsterdam. Ik mág niet naar Amsterdam. Maar de agent bleef aandringen: je kunt de uitgever niet blijven negeren, je kunt het lezerspubliek niet blijven schofferen. En toen Joël het

daarover had met Bat-Ami, oordeelde zij dat hij niet kon weigeren. We gaan erheen, besloot ze, we hoeven er maar even te blijven.

Hij sputterde tegen. Mijn moeder, zei hij, eiste dat ik nooit een voet in Amsterdam zou zetten.

Je moeder is dood, Joël.

Die woorden troffen hem alsof het net gebeurd was.

Terwijl zijn moeder hem toch allang had verlaten, lang voordat ze uiteindelijk overleed. Langzaam maar zeker had ze eerst haar verstand verloren, toen haar geest en uiteindelijk haar lichaam. Ze was, heel geleidelijk, haar greep op de werkelijkheid kwijtgeraakt. Ze had, een voor een, ook de draden losgetornd die hem met haar verbonden, steek voor steek, draad voor draad. Totdat ze zich volkomen van hem had losgemaakt en helemaal verdween.

Op dezelfde manier als ze hem als kind had leren zwemmen. Ze stond in het ondiepe gedeelte van het gemeentelijke zwembad en hield hem op het wateroppervlak, haar stevige handen ondersteunden zijn buik en zijn borst terwijl zijn dunne armen en benen zich op haar aanwijzingen uitstrekten en samenvouwden in zwembewegingen. En toen, millimeter voor millimeter, zo geleidelijk dat hij het niet eens voelde, trok ze haar grote handen onder zijn lichaam vandaan. Telkens trok ze ze een beetje verder terug, totdat ze haar armen over elkaar sloeg en alleen nog maar naast hem stond, naar hem keek, maar hem niet aanraakte. En toen hij voor het eerst merkte dat ze hem niet vasthield, en dat hij in feite op eigen kracht zwom, schrok hij zo dat hij zijn evenwicht verloor en begon te schoppen en te spartelen en te zinken, hij werd verzwolgen door een reusachtige vloedgolf en dacht dat hij verdronk.

Daarna was hij eraan gewend.

Tijdens zijn eerste reis naar zijn geboortestad werd hij vooral gekweld door gevoelens van berouw omdat hij ermee had ingestemd. Ik had voet bij stuk moeten houden, jammerde hij voortdurend tegen Bat-Ami in de taxi op weg naar het vliegveld. Wat heeft mijn moeder nu helemaal van me gevraagd? Zo weinig, ik had haar wil moeten respecteren.

Waar was ze zo bang voor? vroeg Bat-Ami.

Hoe bedoel je?

Waarom wilde ze niet dat je naar Amsterdam zou gaan, wat vreesde ze dat je daar zou vinden?

Niks, wat kan daar nou nog achtergebleven zijn na zoveel jaar? Ze wilde gewoon niet dat ik, of Nettie, nog enige band zou hebben met de plek waar ze mijn vader had verloren, en haar ouders en haar broers, en het leven dat ze had kunnen leiden.

Bij het verkeersknooppunt Ben Sjemen bedacht hij dat hij het etui met zijn gebedsriemen thuis had laten liggen en hij besloot meteen het plan op te geven en de reis te annuleren. Het vergeten van de gebedsriemen is een onmiskenbaar teken, legde hij Bat-Ami opgewonden schreeuwend uit, en hij beval de taxichauffeur te keren en terug te rijden naar Jeruzalem. De gebedsriemen van een jood zijn zijn identiteit. Ik reis zoveel en nog nooit is het me gebeurd dat ik ze vergeten heb, tot deze verboden, overbodige reis.

Het kostte Bat-Ami de grootste moeite hem tot zwijgen te brengen. We zijn geen personages in een verhaal van Agnon, stelde ze vast, en tot nu toe ben je nog niets van je identiteit kwijtgeraakt. Volgens haar exacte aanwijzingen bleef de chauffeur doorrijden in de richting van het vliegveld, terwijl hij naar de taxistandplaats belde en een andere Jeruzalemse chauffeur verzocht naar het huis van de schrijver te rijden, de sleutel van hun appartement op te halen

bij de zuster van Bat-Ami, die op de begane grond woonde, de gebedsriemen mee te nemen en ze zo snel mogelijk naar luchthaven Ben Gurion te brengen. Bat-Ami bleef aan de lijn toen zij en Joël aankwamen bij het vliegveld, bleef aan de lijn toen ze hun koffers de terminal in sleepten en zelfs tijdens de veiligheidscontrole en het inchecken. Ze begeleidde de gebedsriemenkoerier met gedetailleerde instructies bij alle afzonderlijke stadia van zijn gecompliceerde missie, en toen die met succes voltooid was en de chauffeur haar meedeelde dat hij met het geborduurde fluwelen etui bij het buitenste toegangshek was gearriveerd, liep ze snel naar hem toe om hem te begroeten en hem te betalen met een royale fooi, terwijl Joël in de vertrekhal op haar wachtte en zijn maag zich telkens omdraaide.

Zijn eerste coherente herinneringen dateren van zijn kleuterschooltijd in Netanja. Toen hij groter werd en vroeg wat er vóór de kleuterschool was gebeurd, wendde zijn moeder doorgaans haar blik af, deed alsof ze bezig was met een belangrijke taak die geen uitstel duldde en verkondigde luid en duidelijk: Wat geweest is, is geweest, dat water is alweer verder gestroomd.

Telkens als hij toch iets wilde weten over zijn geboorteplaats, zei zijn moeder: Iemand die als baby naar Israël is gekomen, wordt beschouwd als een echte Israëli, je bent als het ware hier geboren, Joël.

En zijn grote zus Nettie legde hem uit dat Nederlanders nu eenmaal zo waren. Nederlanders spraken niet over dingen waarover ze niet hoefden te spreken, en zeker niet over water dat al verder was gestroomd. Hoe dan ook, voegde ze eraan toe met de ernst die tot de dag van vandaag kenmerkend voor haar is, het is niet eenvoudig om Nederlander te zijn.

In een poging de bijeenkomst bij de uitgever thuis in een goede sfeer te beëindigen, besloot Joël aan het eind van de avond bij wijze van toegift een andere, lichtere toon aan te slaan en een van de anekdotes te vertellen die hij meestal verwerkte in zijn buitenlandse optredens.

God ontbood de leiders van de drie grote religies, vertelde hij, en deelde hun mee dat hij over achtenveertig uur de wereld zou treffen met een catastrofale overstroming. De drie leiders verzamelden snel hun gemeenschappen, in de kerk, in de moskee en in de synagoge, en bereidden hen voor op de dingen die komen gingen. De bisschop riep zijn kudde christenen op om de laatste biecht voor het sterven uit te spreken, en de imam zei iets dergelijks tegen de massa's islamitische gelovigen. De rabbijn daarentegen klom op de bima, de verhoging midden in de synagoge, sloeg met zijn hand op de lessenaar en verkondigde: Joden, we hebben achtenveertig uur om te leren hoe we onder water moeten leven!

Weet je wel dat dat een antisemitisch verhaal is, mompelde Bat-Ami later, toen ze al onder de dekens lag in het bed op de hotelkamer. De gojiem aan wie je het vertelt, lachen uit leedvermaak, en de joden lachen van het huilen.

Na het uitspreken van deze zin viel ze onmiddellijk in slaap. En Joël was ook doodmoe, zo moe alsof hij generaties lang langs de Amsterdamse grachten had gelopen.

3

En kijk nu eens, er is nog maar een week voorbij sinds die avond en hij vertrekt alweer naar Amsterdam. Hij gaat er-